

IV. PEDAGÓGIA ÉS LÉLEKTAN

SZEGED ÉS A FŐISKOLA

(A főiskola szegedi működésének 40. évfordulójára)

Írta: BERECKZI SÁNDOR

1. A főiskola Szegedre helyezésének előzményei, okai

A főiskola 1928 őszen Szegedre történő áthelyezését s főleg annak okait csak akkor érthetjük meg, ha visszanyúlunk történetének első időszakához is. Az áthelyezés bonyolultságát a terv kigondolója és végrehajtója, Klebelsberg Kunó vallás és közoktatásügyi miniszter később maga is beismerte, amikor megállapította: „Három évig tartott, míg ezt keresztül lehetett vinni.” [1]

Röviden tekintsük át a főiskola történetének azokat a mozzanatait, melyek összefüggésben lesznek az 1928-ban végrehajtott intézkedésekkel.

Az 1868. 38. tc. alapján életrehívott polgári iskolák számára 1873-tól a Budán megszervezett Pedagógiumban képeztek tanárokat, illetve az ugyanabban az évben Pesten megnyílt Erzsébet-Nőiiskolában tanárnőket. Az évek, évtizedek múlásával — a két intézményben folyó tanárképzés érdemeinek, s értékeinek elismerése mellett — egyre több oldalról hangzik el kritikai észrevétel is, főleg a Pedagógium ellen. Ezek a bírálatok elsősorban nem az oktató-nevelőmunka színvonalára vonatkoztak, — a Pedagógium a kornak megfelelő magas szinten végezte tanárképző munkáját — hanem a Pedagógium szervezetére, pontosabban első igazgatójának, Gyertyánffy Istvánnak koncepciójára. E koncepciót Gyertyánffy tudatosan és több év munkájával formálta ki. Elképzelése az volt, hogy a Pedagógiumot olyan intézménnyé alakítja, mely magában foglalja az elemi iskolát, polgári iskolát, tanítóképzőt, polgári iskolai tanárképzőt, valamint a tanítóképző intézeti tanárképző intézetet. Ezt az egységet a tanári hivatástudat kialakítása érdekében tartotta fontosnak, mivel úgy látta, hogy az a gyermek, aki az elemitől kezdve eljut a tanító-, vagy tanárképző intézet elvégzéséhez, magába szívja az intézet pedagógiai légkörét, s magasfokú hivatástudattal rendelkezik.

Gyertyánffynak ezt az elképzelését egyre többen bírálták, s a fejlődés is a Gyertyánffy koncepció felbomlásához vezetett. A bírálók támadták az egy intézményhez kötött tanárképzést, s követelték, hogy a polgári iskolai tanárképzést helyezték az egyetemre, vagy legalábbis valamilyen formában hozzák azzal kapcsolatba. E tervet főleg a már működő polgári iskolai tanárok támogatták elsősorban azért, mert az egyetemmel összekapcsolt tanárképzéstől várták a középiskolai tanárokkal szembeni társadalmi, anyagi, erkölcsi mellőzöttségük, sérelmeik felszámolását, s egyben műveltségi szintjük emelését. Gyertyánffy s tanári kara természetesen ellenezte az egyetemi képzés tervét, később azonban már hajlottak bizonyos fokú engedményekre.

Amikor 1926-ban a főiskola átszervezése, illetve az egyetemi képzés szükségessége újra felvetődött, Klebelsberg Kunó azzal érvelt a terv ellenzőivel szemben, hogy a tanárképzés színvonala nem üti meg a kívánt mértéket s így szükséges, hogy a polgári iskolai tanárok főtárgyaikat az egyetemen hallgassák. „Megjegyzem — teszi hozzá — ez a polgári iskolai tanárságnak is régi kívánsága s ez megy most teljesülésbe.” [2] Valóban, a polgári iskolai tanárok 1926-ban is az egyetemi képzés mellett

foglaltak állást, igaz, akkor még nem ismerték az új képzési forma részletes tervét. Több évtizedes — hol erősebb, hol gyengébb — vita után 1926-ban tehát újra napirendre került az egyetemmel összekapcsolt polgári iskolai tanárképzés kérdése. Most már lényegesen határozottabb s konkrétabb formában. Mielőtt azonban az átszervezés elvi indokolását megvizsgálánk, tekintsük át az ebben az ügyben lejátszódó eseményeket.

1923-ig kell visszamennünk. Ebben az évben ünnepelte a két intézet fennállásának 50 éves évfordulóját. Ezt használta fel a tanári kar arra, hogy kérje a minisztertől a már 1918-ban elkészített, de azóta sem szentesített szervezeti szabályzat jóváhagyását. Ezzel régi sérelem szűnt volna meg, mivel így a főiskolák egyetemi, főiskolai rangot kaptak volna. A miniszter felkeresésének másik — s talán az előbbinél is fontosabb — oka is volt. Széles körökben terjedt el ugyanis annak híre, hogy a két főiskolát takarékosági okokból meg akarják szüntetni. Az 1923. március 6-án megjelenő küldöttség tehát a szervezeti szabályzat elfogadásán túl megnyugtatót is várt s kért Klebelsberg Kunótól. A miniszter megígérte a szervezeti szabályzat jóváhagyását, s egyben alaptalannak minősítette a megszüntetésről szóló híreket. Hangoztatta a főiskolák fenntartásának s munkájának szükségességét. A két főiskolát a magyar közoktatásügy elit-intézeteinek nevezte, amelyeket éppen ezért az „állam pénzügyeinek legnagyobb hullámváza közepette is át kell menteni a boldogabb jövőző partjaira.” [3]

A tanári kar megnyugvással fogadta e szavakat, bár a megszüntetésről szóló hírek továbbra is éltek, sőt egyre komolyabb formában vetődtek fel.

A korábbi híreket három év múlva, 1926-ban már maga Klebelsberg Kunó fogalmazta meg, s bejelentésével, félig kész tervével újra megindította a polgári iskolai tanárképzés vitáját.

A miniszter első bejelentését 1926 áprilisában tette meg. Ekkor még az volt az elképzelése, hogy a két főiskolát teljesen megszünteti s a polgári iskolai tanárképzést a vidéki egyetemeken szervezi meg úgy, hogy minden vidéki egyetemre egy-egy szakcsoportot helyez. A miniszter néhány nap múlva a két főiskola igazgatójának, a vidéki egyetemek képviselőinek s más szakembereknek bevonásával anketon ismer-tette a két főiskola megszüntetésére és az egyetemi képzésre vonatkozó elgondolását. A részletes terv kidolgozására bizottságot küldtek ki. Ez azonban érdemleges munkát nem végzett.

Az első elképzelés pedagógiai helytelenségét a miniszter hamarosan belátta, s egyre inkább előtérbe került a polgári iskolai tanárképzésnek egy egyetemmel történő összekapcsolása. Ezzel együtt fogalmazódott meg mostmár határozottabb formában a Szegedre helyezés, illetve a szegedi egyetemmel való kapcsolatbáhozás gondolata. 1926 júliusára a miniszter véglegesen Szeged mellett döntött, s azonnal meg is tette az első intézkedéseket. Július 18-án Szegedre küldte Dulovits Árpád miniszteri tanácsost, aki a város polgármesterével, Somogyi Szilveszterrel tárgyalt a főiskola elhelyezéséről. E megbeszélésen oldották meg az áthelyezés akkor legnagyobb problémáját is. Nagy gondot jelentett ugyanis — s ezt a Szegedre helyezés ellen hangoztatták is, — hogy a két főiskola internátusainak megszűnésével lehetlenné válik a szegénysorsú hallgatók elhelyezése. A Polgári Iskolai Közlöny 1926-ban ezeket írja: „A kultuszminiszter körültekintő gondossággal hidalta át a legnagyobb akadályokat és Szegeden az egyik polgári iskolával kapcsolatosan főiskolai internátust állít fel.” [4] Ilyen főiskolai internátus azonban nem létesült, bár 1926 októberében bejelentették, hogy Szegeden 200 hallgató részére internátust szerveznek. A polgári iskolai Tanáregyesület ekkor tartott igazgatótanácsán azt is közlik, hogy a miniszter minta gyakorló polgári iskolát hoz létre, amely szoros kapcsolatban lesz az egye-

temmel. A hallgatók gyakorlataikat a gyakorló iskola szemináriumában, a gyakorló iskola tanárainak felügyelete mellett fogják majd végezni. A miniszter megtette az előkészületeket az egyetemi kooperáció egyik akadályának felszámolására is, amikor 1926 szeptemberében elvileg elfogadta a főiskola tanulmányi idejének négy évre való felemelését. Ezzel azok ellenállását szerelte le, akik lehetetlennek tartották a három éves főiskola együttműködését a négy éves egyetemmel.

A régóta vitatott kérdést tehát a miniszter határozott intézkedéseivel döntötte el. Az egyértelmű döntés nyilvánosságra hozása után Klebelsberg Kunó fontosnak tartja elhatározásának megmagyarázását is, s az 1926 őszétől 1928 őszéig tartó két év alatt a miniszter érvel, magyaráz és vitatkozik. Ezekből a vitákból ismerhetjük meg azokat az elvi okokat, melyek a minisztert a főiskolák átszervezésére és áthelyezésére készítették.

Az intézkedés legfontosabb elvi okaként Klebelsberg első helyen általános kultúrpolitikai törekvését említi meg. Ez az általa megfogalmazott kulturális decentralizáció gondolata, melynek keretében erősíteni és fellendíteni kívánta a vidéki nagyvárosok szellemi, kulturális életét. A vidék szellemi életében nagy szerepet szánt a polgári iskoláknak, melyeket a demokratikus kultúrpolitikai program fontos tényezőjének tartott. Elgondolása szerint „a polgári iskola tanári kara megerősítene a járási székhelyek amúgyis gyér intelligenciáját.” [5] Ezekhez a vidéki szellemi központokhoz kívánja közelebbhozni a tanárképzést is. 1927 januárjában így nyilatkozik: „Meg vagyok róla győződve, hogy úgy a férfi, mint a női polgári iskolai tanárképzésnek a szegedi egyetem két bölcsészeti karára, úgymint a szellem- és természettudományi karra való terelése, személyi tekintetben erősíteni fogja az iskola-típust.” [6] Dulovits Aladár ugyanakkor világosabban fogalmazza meg a miniszter törekvését: „a szellemi központoktól távol működő polgári iskolai tanárság minél mélyebb és alaposabb tudományos és nevelői felkészültséggel tudjon munkálkodni abban a körzetben, amelynek művelődési gócpontja a polgári iskola székhelye.” [7]

E nyilatkozatokban a kulturális decentralizáció elvén kívül tehát a polgári iskolai tanárok magasabb képzettségének szükségességével is indokolják a tanárképzés vidéki egyetemmel történő összekapcsolását.

A miniszter döntését a polgári iskolai tanárság többsége, valamint a polgári iskolai Tanáregyesület örömmel fogadta. Igaz, ezek a megnyilatkozások még akkor fogalmazódnak meg, amikor csak az egyetemi képzésről volt szó, s nem történt döntés a Szegedre helyezésről is. Az egyetemi képzés előnyeit a következőkben foglalták össze:

1. végleg és tökéletesen megoldódik a főiskola címének és jellegének régóta óhajtott kérdése;
2. egységessé válik a középfokú iskolák tanárainak képzése;
3. a polgári iskolai tanárok egyetemi képzettségével megszűnik az őket eddig ért anyagi és erkölcsi sérelem;
4. mind az elméleti, mind a gyakorlati kiképzés magasabb szintre emelkedik.

Amint az eddigiekből láthattuk, a miniszter 1926-ban még csak az egyetemi képzés és Szeged mellett döntött. Az egyetemi képzés részleteiről, a megoldás módjáról azonban ekkor még nem volt szó. E kérdés tisztázása — főleg pedig az egyetemi érdekek biztosítása — érdekében az egyetemek is kifejtik álláspontjukat. A szegedi egyetem tanári kara 1926 októberében tartott konferenciáján a négy éves polgári iskolai tanárképzés mellett foglalt állást. A polgári iskolai Tanáregyesület vezetősége külön köszönetet is mond a szegedi egyetem filozófiai karának „a tanárképzés ügyében tanúsított hathatós magatartásukért.”

A szegedi egyetem tanári kara azonban nem fejt ki állásfoglalásának indokait. A budapesti, debreceni, valamint a pécsi egyetem nagyon alapos elemzésnek veti alá az egyetemi képzés elveit, szervezeti lehetőségeit, főleg pedig annak vizsgálatát, hogy milyen előnyei vannak a külön főiskolán folyó polgári iskolai tanárképzésnek, melyek az egyetemi oktatás sajátosságai, s hogyan lehetne a kettőt úgy összhangba hozni, hogy mind a két intézmény megőrizze értékeit.

Ezeknek az elvi fejtegetéseknek részleteibe nem bocsátkozom, csupán azokat a pontokat emelem ki, amelyek a szegedi egyetemmel történő kooperáció során is felmerültek. A három egyetem állásfoglalása (Mitrovics Gyula a debreceni, [8] Négyesi László a budapesti, [9] és Weszely Ödön a pécsi egyetem [10] részéről) a lényeges kérdésekben egységes. Egységes például tiltakozásuk az ellen, hogy a polgári iskolai tanárképzést teljes egészében az egyetemre helyezték, s így megvalósítsák az egységes tanárképzést. Mindhárman elismerik, hogy a Pedagógium és az Erzsébet Nőiskola hivatását nagyszerűen betöltötte, mindkét intézmény a magyar közoktatás nagy értéke, s így megszüntetésük nagy veszteséget jelent. A polgári iskolai tanárképzés továbbfejlesztése azonban szükséges, mivel az a kultúra kiterjesztését jelenti a nemzet szélesebb rétegeire. A polgári iskolai tanárképzés átszervezésének olyannak kell lenni, hogy az egyrészt megőrizze a régi képzés jó vonásait, másrészt ne zavarja meg az egyetemi oktatás hagyományos menetét. A polgári iskolai tanárképzésnél elismerték, hogy a gyakorlati kiképzés terén magasan fölötte állt az egyetemen folyó tanárképző munkának. Ugyanakkor azonban féltették az egyetem tudományos jellegét, a tudósképzés hagyományos, szabad rendszerét a polgári iskolai tanárképzés szakiskola jellegétől, az ott folyó oktatás összefoglaló, rendszeres, kötött s áttekinthető módszerétől. Ha sor kerül az együttműködésre, az egyetem tanulmányi rendjében csak kis mértékben tehet engedményeket, s így alkalmazkodnia a másik félnek kell. Arra való hivatkozással, hogy az egyetem a középiskolai tanárok kiképzését sem vállalta magára, nem elégítheti ki tehát a polgári iskolai tanárképzés szükségleteit sem. A középiskolai tanárképző intézet mintájára javasolják polgári iskolai tanárképző kollégium felállítását is az egyetemi képzés kiegészítésére.

Végsősoron az átszervezéstől azt várják, hogy az egyetem adja meg a polgári iskolai tanárnak a tudományos munkába való bevezetést, s így járuljon hozzá a tudományos színvonal emeléséhez, s ennek viszonzásaként a polgári iskolai tanárképzés didaktikai, gyakorlati kiképzési hagyományai megtermékenyítenék s tökéletesítenék a középiskolai tanárképzés munkáját.

Az említett tanulmányokban néhány megoldásra váró kérdést is felvetnek a szerzők. Kaphatnak-e a polgári iskolai tanárképző hallgatói jogot a doktorálásra, tekintettel arra, hogy nagy többségük tanítói oklevéllel rendelkezik? A polgári iskolai tanárképző hallgatói az egyetem rendes vagy rendkívüli hallgatói lesznek-e? Mitrovics Gyula lehetetlen rendszertelenségnek tartaná, ha a hallgatók azonos tanulmányokat végeznének, s mégis más minősítésben részesülnének. Vitatják azt is, hogy helyes-e a polgári iskolai tanárképzést egy, mégpedig vidéki egyetemre helyezni?

Mint látjuk, az egyetemek nagyon gyorsan megtették a védő intézkedéseket a csak tanítói oklevéllel rendelkező hallgatók egyetemre jutása ellen. Ugyanakkor több oldalról is kezdtek bírálni a miniszter elhatározását, különösen, amikor ismertté vált a Szegedre helyezés terve. A polgári iskolai Tanáregyesület a két nagymúltú főiskola kiváló gyakorlati és pedagógiai képzését kezdte félteni, s csak akkor nyugodtak meg, amikor a miniszter a gyakorlati képzésre szolgáló szeminárium, gyakorló iskola és főiskolai diákokthoz létesítését ígérte meg.

Klebsberg terve ellen komolyabb támadás az országgyűlés képviselőházának 1927. március 8-án és 9-én megtartott ülésén hangzott el. Petrovác Gyula képviselő

észrevételeit s az ezekre adott miniszteri választ azért fontos megvizsgálni, mert most kapunk először — viszonylag teljes — magyarázatot a tanárképzés Szegedre történő helyezésének okairól.

Petrovác az átszervezésben elsősorban a felekezetek tanárképzési jogának felszámolását látja. Bár Klebelsberg tiltakozik a vád ellen, a Szegeden megszervezett főiskolával valóban megszűntek a felekezeti tanárképző intézetek a budapesti „Angolkisasszonyok” intézetének kivételével.

A továbbiakban Petrovác a miniszter költségvetési beszédének azt a részét támadja, melyben a főiskola Szegedre helyezését indokolja. Klebelsberg két érvet említett: egyrészt, hogy a tanárképzést decentralizálják, s ezzel megakadályozzák a polgári iskolai tanárjelöltek Budapestre irányuló törekvését, kiknek egyébként a vidéken van az elhelyezkedési lehetőségük, másrészt költségvetési okokból pazarlásnak látja a két főiskola fenntartását — melyeket ő csökevényes filozófiai karoknak tekintett — a négy egyetem filozófiai fakultásai mellett.

Petrovác mind a két elvet támadja, s főleg azt tartja helytelennek, hogy azért kell a főiskolákat elvinni Budapestről, hogy a polgári iskolai tanárok vidéki környezetben nevelődjenek fel. Az áttelepítés igazi okaként a miniszternek azt a törekvését hangsúlyozza, hogy a két főiskola Szegedre történő helyezésével akarja felduzzasztani a szegedi egyetem bölcsészeti fakultásán erősen megcsökkent hallgatói létszámot s így gondoskodni megfelelő számú egyetemi hallgatóról.

Klebelsberg cáfolja ezt az állítást, s ismét rámutat arra, hogy a polgári iskolai tanárképzést nem tartja Budapestre valónak, mivel a hallgatók többsége Budapest után sóvárog. A két főiskola szükségtelen voltát azzal indokolja, hogy míg a három vidéki egyetem bölcsészeti fakultásán összesen 50 tanár működik, addig a két főiskolán 55 tanár van. Majd így folytatja érvelését: „De nemcsak ennek az 55 tanerő munkaejének célszerű kihasználása szempontjából akarom Szegedre vinni a polgári iskolai tanárképzést, hanem azért is, hogy a tanárképzés magasabb fokra emelkedjen.” [11]

Az eddigi vitákban az átszervezés s Szegedre helyezés csaknem minden elve felvetődött már, s ezek az okok Klebelsberget látszottak igazolni. A Szegedre helyezés mellett szólt az is, hogy a budapesti egyetem nem tudta volna vállalni a polgári iskolai tanárok képzését, tekintettel arra, hogy befogadó képessége teljesen ki volt használva. A pécsi és debreceni egyetemnek nem volt matematikai — természettudományi fakultása, így nem jöhettek szóba. Mivel a szegedi egyetem mindkét fakultással rendelkezett s hallgatói létszáma is alacsony volt, így Klebelsberg a szegedi egyetem mellett döntött.

Meglátásom szerint az említett okok közül kettő volt döntő az áthelyezésnél. Az egyik a takarékoság. Huszti József Klebelsbergről szóló könyvében ezeket írja: „Anyagi szempontból is nagyon üdvösnek bizonyult az átrendezés: az eddigi két főiskola helyett az állam csak egyet tartott fenn s ez az egy jóval kevesebbe került, mint azelőtt a kettő közül bármelyik. A felszabadult költségvetési tételeket másutt lehetett felhasználni, elsősorban az egyetemeken, Debrecenben és Szegeden.” [12] Más helyen pontos adatot is közöl: az átszervezés 800 pengő évi megtakarítást jelentett. [13] A másik döntő szempont a szegedi egyetem hallgatói létszámának emelése volt. Petrovác előbb idézett támadására Klebelsberg válasza az volt, hogy nincs szükség a szegedi egyetem filozófiai karának benépesítésére, mert „igen jól benépesedett már eddig is.” A tények azonban mást mutatnak. Az 1928/29-es tanévben ugyanis 500 fővel nőtt a szegedi egyetem hallgatóinak száma. A Szegedi Új Nemzedék 1928. szeptember 13. száma ezeket írja: „E szokatlan emelkedés oka: a két főiskola Szegedre helyezése. Ez 300 fővel emelte a hallgatók számát. A filológiai

fakultáson az I. éven 130 hallgató lesz az új tanévben, míg tavaly a négy évfolyamon összesen 103 hallgató volt. Ide kell számítani a Pestről jövő II. III. és IV. éves hallgatókat is.” A Szegedi Napló szeptember 7-én arról ír, hogy a tanárképzővel nagyszámú tanárjelölt jön a szegedi egyetemre úgy, hogy a szegedi egyetemnek lesz a legnagyobb létszámú bölcsészeti fakultása s ez új tanszékek felállítását teszi szükségessé. A Délmagyarország szeptember 1-én az egyetem rektorának nyilatkozatát közli, aki megállapítja: „Új helyzetet teremt egyébként egyetemünknel a Szegedre helyezett polgári iskolai tanárképző, ahová a numerus clausus létszámán felül veszik fel a jelentkezőket úgy, hogy ez nem érinti a többi fakultásra jelentkező diákokat. A tanárképzővel többszáz új diák fog Szegedre kerülni az ország legkülönbözőbb részéből.” Sajnálattal állapítja meg, hogy internátus nem áll rendelkezésükre, s így magánlakásokban helyezik el őket.

Mint látjuk, Szeged és a szegedi egyetem számára előnyös volt a főiskolák Szegedre helyezése. Az objektív okok s érvek mögött azonban felfedezhetjük Klebelsberg Kunó szubjektív törekvését is.

Nem e dolgozat feladata vizsgálat tárgyává tenni Szeged és Klebelsberg kapcsolátát s e kapcsolat objektív és szubjektív szárait. A főiskola Szegedre kerülésében azonban nagy szerepe volt annak, hogy Klebelsberg Szeged képviselője lett. Huszti József előbb említett könyvében ezeket írja: „Ezzel az intézkedéssel nemcsak Szegedet akarta egy virágzó főiskolával gyarapítani, hanem egyéb célokat is szolgált.” [14] Klebelsberg 1928. október 21-én így nyilatkozik szegedi tartózkodása során: „Másfél év óta, mióta Szeged mandátumát viselem, ezért a városért becsületesen megdolgoztam.” [15] Hogy mennyire nem érdekelte a Szegedre helyezett főiskola munkája, mutatja az, hogy gyakori szegedi látogatásai során a főiskolát soha fel nem keresi, korábbi ígéreteiről, támogatásáról megfeledkezik.

Az eddigiekben elemeztük a Szegedre helyezés körül kialakult állásfoglalásokat. E nézetek tisztázása közben azonban már folytak az előkészületi munkálatok az átszervezés s az egyetemmel kapcsolatos tanárképzés részleteinek kidolgozására is.

Még 1926-ban — vagyis, amikor Klebelsberg elhatározta, hogy a tanárképzést a szegedi egyetemre viszi — a szegedi egyetem bölcsészeti fakultásának javaslatára a miniszter szakbizottságot küldött ki a végrehajtás módjának kidolgozására. A bizottság elnöke Kornis Gyula volt, előadója pedig Huszti József szegedi egyetemi tanár, akire így a részletek kimunkálása várt.

Huszti József előadói javaslatában — melyet 1928-ban készített el, s melyet Klebelsberg is elfogadott —, valamint 1936. december 16-án elmondott beszédében az Országos Felsőoktatási Kongresszuson, s végül 1942-ben megjelent, Klebelsberg munkásságát értékelő könyvében is részletesen elemzi azokat az elveket, melyek az egyetemi kooperáció, illetve a polgári iskolai tanárképzés új szervezeti formájának alapjául fogalmazott meg. Ezeknek az elveknek nagy része már az évtizedes viták során is felmerült. Huszti József feladata lényegében abban állt, hogy ezeket a Klebelsberg-féle koncepciónak megfelelően juttassa kifejezésre a főiskola munkáját, az egyetemmel való kapcsolatát rögzítő szervezeti szabályzatban. Annak ellenére, hogy már az 1928/29-es tanévben — tehát már a Szegedre költözés első tanévében — az új szervezeti szabályzat szerint folyt az oktatás, ennek kiadására csak 1935-ben került sor.

Vizsgáljuk meg, hogy milyen elvi megfontolások vezették Huszti Józsefet a főiskola és egyetem közötti kapcsolat kidolgozásában.

Már az előadói javaslatában is lehetetlennek tartja azt, hogy a polgári iskolai tanárképzést teljesen az egyetem végezze. Későbbi két munkájában is hangsúlyozza, hogy „a kérdést jól átgondolva utólag is túlzó álláspontnak minősíthető” ez a törek-

vés. [16] Akik ezt akarták — folytatja — maguk sem voltak tisztában azzal, hogy az egyetem csak azt adhatja, ami lényege: a tudományos munkába való bevezetést, s ez semmiképpen sem azonosítható teljesen a tanárképzéssel, bár elismeri, hogy annak egyik fontos része lehet. Az egyetem a tudomány fellegvára s ezt a tradícióját őrzi is, célkitűzése ezért nem esik egybe a tanárképzés célkitűzésével.

Arra való hivatkozással, hogy a bölcsészeti karok sem vállalták a középiskolai tanárképzést, s ezért melléjük tanárképzőintézeteket szerveztek, szükségesnek látja a tanárképző főiskola és a vele kapcsolatos gyakorló polgári iskola fennmaradását. Az egyetem a tudományos kutatásba való bevezetést, a főiskola és gyakorló iskola pedig a tanári hivatásra nevelést, valamint a didaktikai képzést látja el.

1942-ben megjelent könyvében Huszti kiemeli azt, hogy az átszervezésnél a legnagyobb gonddal vigyáztak arra, hogy a volt főiskolák oktató-nevelőmunkájának értékes hagyományaiból semmi se menjen veszendőbe, sőt arra törekedtek, hogy az újjászervezett intézmény a régi nyomokon fejlődjön tovább. Ezzel az indokkal hagyták meg a régebbi szakcsoportokat, a korábbi oktatási és tanulmányi rendet.

Ehhez a régi formához szervezte meg Huszti a polgári iskolai tanárjelöltek számára az egyetemi tanulmányokat. Előadói javaslatában rámutat arra, hogy elhibázott dolog lenne, ha a jelölt minden szaktárgyát hallgatná az egyetemen. Ezt egyrészt azzal indokolja, hogy a polgári iskola nem tűr elaprózást, márpedig az egyetemi oktatás lényege a részletkérdések boncolgatása; másrészt a rendelkezésre álló időben nem lehet a jelöltnek annyi tárggyal és annak minden részletével foglalkozni. Könyvében ezzel kapcsolatban is kiemeli, hogy az átszervezésnél e téren is a legnagyobb óvatossággal jártak el, amikor a tudományos specializáltság igényeit szem előtt tartva a tanárjelölteknek csak az egyik szak, illetőleg szakkollégium hallgatását tették kötelezővé az egyetemen. Előadói javaslatában így jelöli meg a polgári iskolai tanárjelölt egyetemi tanulmányának célját: bevezetés a tudományos életbe, a tudományos módszerek megismertetése, a főiskolán kapott általános áttekintés egy pontján a hallgató elmélyült tudásra tegyen szert, s ezeken az alapokon a szaktárgy iránti érdeklődésből tudományos munkásságra is képes legyen.

E fenti elvekből logikusan következik, hogy csak a tanárképző főiskolának az egyetemmel való együttműködéséről, kooperációjáról lehet szó úgy, hogy a jelöltek egyik szaktárgyukból az egyetemen is hallgatnak néhány órát. Ez egyben azt is jelentette, hogy a főiskola hallgatói az egyetemnek csak rendkívüli hallgatói lehetnek.

Az egyetemmel való együttműködés érdekében 1928-ban négy évre emelték fel a főiskola tanulmányi idejét.

Weszely Ödön 1927-ben helyesen látta meg, hogy a főiskola áthelyezésénél nem egyszerű helycseréről van szó, hanem olyan rendszerváltozásról, amely következményeiben kihat a polgári iskolai tanárság egész szellemi életére, képzettségére, tudományos felfogására, társadalmi helyzetére, megbecsülésére.

Ilyen előzmények után került sor 1928 őszén a Pedagógiumnak és Erzsébet Nőiskolának egyesítésére s Szegedre helyezésére. S ez az újjászervezett polgári iskolai tanárképző főiskola kezdte meg első, 1928/29. tanévét.

2. A főiskola és egyetem kapcsolata

A főiskola 1928/29. tanévének megindulásáról, tanévnyitásáról nem találunk híradást a szegedi újságokban. Úgy látszik, a város nem értékelte eléggé Klebelsberg nemes gesztusát, mellyel egy főiskolát, s méghozzá az ország egyetlen ilyen típusú célkitűzésű főiskoláját adta a városnak.

De nemcsak a fogadtatás külsőségei nélkülözték az ünnepélyességet. Gondot

jelentett az intézet elhelyezése is. Az egyesített főiskolát az akkori szegedi III. kerületi polgári fiúiskolának erre a célra átalakított épületében helyezték el. A főiskola történetének krónikája így jellemzi az állapotokat: „Aki valaha csak kívülről is látta az Erzsébet Nőiskola palotáját és a budai Pedagógium otthonát, a két intézmény gazdag felszerelésének ismerete nélkül is megállapíthatta, hogy a két egyesített főiskolát ebben az épületben a tanulmányi követelményeknek megfelelően elhelyezni nem lehetett.” [17] Az épület átalakítását gyorsan kellett végrehajtani, s ehhez nem volt megfelelő anyagi fedezet sem. A magyar irodalomtörténeti tanszék könyveit, az állattani, növénytani és ásványtan-vegytani tanszék értékes felszerelését nem tudták megfelelően elrendezni, s azok pusztulásnak indultak.

Annál érthetlenebb a főiskolának ez a magára hagyása Klebelsberg részéről, mivel gyakori szegedi látogatásai során ideje nagy részét Szeged építési terveinek megbeszélésein tölti. Úgy vélem, hogy a nagyszabású építkezések terveinek kidolgozásakor gondolhatott volna arra a főiskolára is, melyet a vidéki kultúra fejlesztésének jelszavával helyezett le Szegedre, s ezzel az áthelyezéssel évi 800 000 pengőt takarított meg a tanárképzésen.

Az 1942/43-as tanévről kiadott évkönyv szerzői rámutatnak arra, hogy a főiskola az áthelyezéssel járó viszontagságok és megrázkódtatások ellenére is Szegeden nem várt fejlődésnek indult. Ezt a fejlődést azonban kezdettől fogva gátolta a szűk, meg nem felelő épület.

Nehezítette a munkát az is, hogy a két főiskola egykori tanári karából csak néhányan jöttek Szegedre, ők is idegenkedve fogadták a képzés új rendszerét s nehezen törődtek bele a változásba.

A képzésnek ez az új rendszere Huszti fentebb már ismertetett elvein nyugodott. Tekintettel arra, hogy Szeged és a főiskola kapcsolatát vizsgálom, a tanárképzésnek csupán azokat a mozzanatait emelem ki, melyek a főiskola és egyetem együttműködésére vonatkoznak.

A már 1928-ban kidolgozott, de csak 1935-ben elfogadott szervezeti szabályzat szerint „az állami polgári iskolai tanárképzés a Szegeden felállított tanárképző főiskolán megy végbe, mely a szegedi tudományegyetem karaival együtt megállapított tanterv szerint képez tanárokat”. [18] Az intézet élén 10 tagú igazgatótanács áll, melynek tagjai egyetemi és főiskolai tanárok.

Az oktató munkában való együttműködést a szervezeti szabályzat úgy írja elő, hogy a főiskola hallgatói a főiskolán megszabott előadásokon kívül választott szakcsoportjukból vagy annak egyik szaktárgyából a tudományegyetemen is kötelesek előadást hallgatni s ezért az egyetemre rendkívüli hallgatónak beiratkozni. Az egyetemen a következő szaktárgyak voltak választhatók: magyar nyelv, magyar irodalom, történelem, német nyelv és irodalom, földrajz, állattan, növénytan, ásványtan, vegytan, mennyiségtan, természettan. Az igazgatótanács külön engedélyével ezek egyike helyett filozófia vagy pedagógia is választható volt. Az egyetemen hallgatóndó előadások óraszámja a választott szaktárgy követelményei szerint változtak s ez 4—10 óra között mozgott. Az egyetemen hallgatóndó előadásokat minden egyes hallgatóra nézve az igazgatótanács főiskolai szaktanárai félévenként állapították meg.

Ezt jelentette tehát az egyetemi kooperáció. Az egyetemmel való kooperációnak ezt a megoldását nem mindenki fogadta nagy lelkesedéssel. Erre Huszti is utal 1928. október 19-én tartott előadásában a Tanáregyesület igazgatótanácsának ülésén. [19] A beszéd aktualitását az adta meg, hogy azon a napon iratkoztak be először az egyetemre a főiskola hallgatói, s azon a napon kezdődtek meg számukra az egyetemi előadások egyelőre ideiglenes elhelyezéssel, az egyetemtől rendelkezésükre bocsátott helyiségekben. Huszti kiemeli azt, hogy sokan pesszimiztikusan ítélik meg az

új szervezetet, s attól a tanárképzésre nem sok jót várnak. Beszédében többször is vissza-visszatér erre a gondolatra, aláhúzva azt, hogy ő optimista, mivel a polgári iskolai tanárság régi kívánságát tudták megvalósítani. A polgári iskolai tanárság meg fog arról győződni, hogy a képzés új módja hasznos lesz, mivel eddig a polgári iskolai tanár bármilyen fontos szerepet töltött is be a nemzetnevelés érdekében, a tudomány szempontjából alig jelentett valamit. Most majd megnőnek a tudományos munkálkodás lehetőségei is. Meglátása szerint az új képzés bizonyára hozzá fog járulni a polgári iskola erkölcsi és anyagi megbecsüléséhez. Beismeri, hogy átmenetileg sok zökkenő van még, ezeket azonban le lehet küzdeni. Arra is hivatkozik, hogy nehéz dolog az egyetemi kooperációnak közmegelegedést kiváltó megoldása. A jelenlegi képzési mód azonban nem végleges, és sok kérdés majd a gyakorlat alapján fog módosulni. Az 1935-ben kiadott szabályzat azonban rögzíti az 1928-as állapotokat s 1945-ig kisebb módosításoktól eltekintve változatlan maradt.

Husztí maga is külön kiemeli előadásában a kooperációnak azt a részét, amelyet a legtöbbet vitattak s kifogásoltak. Ez pedig az az intézkedés, mely szerint főiskolai hallgató az egyetemnek csak rendkívüli hallgatója lehet.

Husztí szerint a felvételi szabályok legfontosabb kérdése, hogy a nem gimnáziumot — tehát tanítóképzőt, kereskedelmi iskolát — végzettek hogyan szerepelhetnek az egyetemen. Mivel a főiskola hallgatói csak egyik szaktárgyukból hallgatnak néhány órát, így csak rendkívüli hallgatók lehetnek. Ez hátrányos ugyan a gimnáziumot végzett főiskolai hallgatók számára, de nem tehetnek különbséget, majd így folytatja: „A rendkívüli hallgatói jelleg nem jelent degradálást, az ilyen hallgató éppúgy elmélyedhet a tanulmányokban, hallgathat előadásokat, kollokválhat, s az egyetem a kiválóknak akár doktori fokozatot adhat.” [20]

Husztí tehát érintette a legfájóbb részeket. Az előadást követő vitában a Tanár-egyesület elnöke is kitér arra, hogy a hallgatók rendkívüli volta aggodalmat fog kelteni, mivel ez — ő még úgy látta — elsősorban a kifelé reprezentálás ügye, sok keserűséget idézhet elő. Pedig Husztí előadásában világosan kifejtette: ki kell tartani az öncélú — tehát nem egységes — tanárképzés gondolata mellett, mivel nagyon káros lenne, ha a polgári iskolában középiskolai tanárok tanítanának. (Valójában az ellenkezőjét akadályozták meg, vagyis azt, hogy polgári iskolai tanár tanítson középiskolában az egységes tanárképzés alapján.) Husztí a szervezet előnyét abban is látja, hogy nem vágja el az útját az elemi iskolai tanítók felemelkedésének. Az előbb már láttuk, hogy éppen a tanítóképzőt végzettek nem lehettek rendes hallgatók az egyetemen. Az igaz, hogy lehetővé teszik néhány óra erejéig a tanítóknak is az egyetemi előadások hallgatását, de óvakodnak attól, hogy számukra egyetemi végzettséget is biztosítsanak.

A vita többi résztvevője is elismeri, hogy a tanárképzés új módja nagy haladást jelent a múlthoz képest, de nem tartják elegendőnek, hogy a jelöltek csak egy szaktárgyból hallgatnak előadásokat az egyetemen. Heti 5—6 órával nem lehet biztosítani az egyetemi tanulás komolyságát. Lehetetlennek tartják azt is, hogy az érettségizett hallgató rendes hallgató, ha egyetemre, rendkívüli, ha főiskolára jár.

A képzési forma új rendjének nyilvánosságra hozása nagyon felkavarta különösen a polgári iskolai tanárok kedélyét. Az egyetemi kooperációról a kiábrándultság, csalódás hangján szóltak. S ugyanakkor megindul a küzdelem az új szervezeti forma módosítására is, nem sok eredménnyel. Ezek a viták töltik ki a polgári iskolai tanárképzés elvi alapjait tárgyaló tanulmányokat s szervezeti változtatásra törekvő elképzeléseket. Már itt érdemes megemlíteni, hogy a Tanárregyesület, amely lelkesen támogatta az átszervezést s Szegedre helyezést, egyre határozottabb formában sürgeti az újabb reformokat.

Vizsgáljuk meg, hogy milyen érvekkel támadják az új szervezeti formát.

Elsőnek Kovács János — a Pedagógium egykori, de Budapesten maradt tanára — fejt ki nézeteit. Cikkének már címében is kifejezésre juttatja ellenvéleményét: „Nem értem tanárképzésünk „új” rendszerét.” [21] Ebben nagyon hangon támadja meg a bevezetésre került képzést. Természetesen ő is a rendkívüli hallgatói jelleget támadja, illetve azt, hogy a jelöltek csak néhány órát hallgathatnak az egyetemen. A minisztérium és az egyetemek állásfoglalásának igazi okaira mutat rá, amikor megállapítja: „Egész intelligenciánk szenved abban a hibás előítéletben, hogy az intelligenciába csak a középiskolán és egyetemen át lehet bejutni. Nagyobb részük nem is tud arról, hogy időközben a művelődésnek más útjai és intézményei is nyíltak.” [22] Nem fogadja tehát el azt az érvelést, hogy tudományos szakképzés csak az egyetemen szerezhető. Aláhúzza azt, hogy a polgári iskolai tanárok nem kooperálást vártak, hanem azt, hogy a főiskolai hallgatók éppen úgy, mint a középiskolai tanárjelöltek, szakszportjuk minden tárgyát az egyetemen hallgassák. Csak ezt lehetne egyetemi képzésnek nevezni. Így azonban nem a tanárképzést vitték az egyetemre, hanem a tanárképzőt Szegedre. Észerevételeiből kicsendül a Szegedre helyezett régi intézmény utáni szomorúság.

Kovács János rámutat arra, hogy azért nem veszik fel az egyetemre rendes hallgatóként a tanítóképzőt végzeteket, mert az egyetem félti tőlük az oktatás színvonalát. Hivatkozik arra, hogy a főiskolára mindig nagyon erősen szelektált hallgatókat vettek fel, s ez a válogatás biztosította a régi Pedagógium színvonalas oktatását. Ő sem kívánja azt, hogy a tanítói oklevél előtt korlátlanul megnyíljen minden egyetem minden fakultása, csupán azt, hogy az eddigi szelekció alapján felvett jelöltek az egyetemen mint rendes hallgatók teljes óraszámban hallgassák szakszportjuk minden tárgyát. Ezt azzal is indokolja, hogy önálló, tudományos tanulmányokra bőven kell időt és alkalmat adni, s erre a kooperáció néhány órája nem ad lehetőséget.

Husztai 1929 februárjában az addigi tapasztalatok alapján megállapítja: a főiskolai hallgatók az egyetemen derekasan megállják helyüket. Hozzáteszi azonban azt is, hogy amennyiben a viszonyok úgy kívánják, szó lehet a kooperáció óvatos továbbfejlesztéséről. E közlés s ígéret ellenére egyre több kritikai észrevétel hangzik el.

A polgári iskolai tanárok Budapesti Körének reformbizottsága 1929. március 21-én tartott ülésén állást foglal a tanárképzés ügyében. Határozatukban kimondják, hogy a tanárképzés helye az egyetemen van, éppen úgy, mint a középiskolai tanárképzése is. Ennek megfelelően az egyetemen szakszportjaik minden tárgyát, valamint a filozófiát és pedagógiát annyi óraszámban hallgassák, amennyit az egyetemi szabályzat a rendes hallgatókra minimumként megállapít. Követelik, hogy a tanítói oklevéllel rendelkezők is rendes hallgatók legyenek.

A további vita ismertetése előtt kell rámutatni arra, hogy ez a követelés a főiskolai hallgatók nagy többségét érintette volna, mivel pl. az 1928/29-es tanévre felvett hallgatók 48,1%-a tanítóképzőt, 26%-a kereskedelmi iskolát, 19,7%-a gimnáziumot, 3,7%-a reáliskolát, és 2,5%-a felső mezőgazdasági iskolát végzett.

Bár a Tanáregyesület 1929. június 2-án megtartott közgyűlésén a főtítkári jelentés azt állapítja meg, hogy a tanárképzés nagy lépéssel halad a tökéletesedés felé, ez a megállapítás nem nyugtatja meg az elégedetlenkedőket. Kovács János 1929 novemberében ismét terjedelmes tanulmányban fejt ki nézetét, melyben megállapítja, hogy a tanárképzés szervezetébe belevinni a szakszport egyik tárgyának kedvezőbb, a többi tárgy közül kiemelkedő elhelyezését, nem illik bele a tanárképzés céljába. [23]

A vita további menetéből csupán azokat a kérdéseket szeretném kiemelni, melyek a kooperáció leginkább támadott részét jelentették.

Ennek lényege abban az eddig is felszínen levő követelésben fogalmazható meg, hogy a főiskolai hallgató rendszeres hallgatója legyen az egyetemnek. A polgári iskolai tanárok kifogásolták azt, hogy a főiskolai hallgatók, mint rendkívüli hallgatók, megkülönböztetésül sárga indexet kaptak az egyetemen. A főiskolát az egyetem vezető függvényének minősítették. A rendkívüli jelleg miatti felháborodást Huszti úgy próbálta lecsillapítani, hogy 1930. március 28-án bejelentette: a főiskola hallgatói ezentúl nem rendkívüli, hanem tanárjelölt hallgatói lesznek az egyetemnek. Ez természetesen semmiféle változást nem jelentett, s így eredményre sem vezetett. Huszti ugyanekkor jelenti be azt is, hogy már folynak annak a szabályzatnak kidolgozási munkálatai, mely lehetővé teszi, hogy főiskolai hallgatók az egyetemen doktori szigorlatot tehetnek. Ez természetes következménye lett volna a rendszeres hallgatói jelleg elismerésének. Huszti azonban még 1936-ban, az Országos Felsőoktatási Kongresszuson elmondott beszédében is csupán mint kérdést veti fel, hogy nem lenne-e itt az ideje tudományos szempontból megfontolni annak lehetőségét, hogy a főiskolai hallgatók legkiválóbbjai, akik elméleti képességeik révén arra alkalmasak, az egyetemen doktori diplomát szerezzenek?

A doktori cím megszerzésén kívül elsősorban azt követelték, hogy a hallgatók több órát hallgassanak az egyetemen. A Tanáregyesület 1932-ben nyilvánosságra hozott állásfoglalása a tanárképzés ügyében leszögezi, hogy az egyetemi képzés komolysága, elmélyedésre való törekvése, a polgári iskolai tanárképzés színvonala érdekében szükséges lenne, hogy a jelöltek 18—20 órát hallgassanak az egyetemen. Ez a követelés azonban később — az 1938/39. tanévtől — már nem elsősorban a tanulmányi színvonal emelése érdekében fogalmazódik meg, hanem amiatt a lenézett helyzet miatt, melyben a főiskolai tanárjelölt az egyetemen, később pedig mint tanár, a társadalomban részesül.

Huszti József 1934 márciusában kifejezésre juttatja azt, hogy „az átszervezés legfontosabb alapelvei most már rendíthetetlenek”. [24] Miután a polgári iskolai tanárok is így látják a helyzetet, legalább azt igyekeznek elérni, hogy a minisztérium egyetemi végzettséggel egyenrangúnak ismerje el a polgári iskolai tanárok főiskolai végzettségét. Ezzel megoldottnak lehetne tekinteni a tanárképzés ügyét, főleg azért, mert így megjavulna a polgári iskolai tanárok mostoha erkölcsi és anyagi helyzete. Az egyetemi képzés követelése mögött már kezdettől fogva ez az igény húzódtott meg s még 1942-ben is ez tartja felszínen a kérdést.

Az egyetemi kooperációt tanulmányi okokból is elmarasztalják. Egyesek szerint [25] a kooperáció óta csökkent a főiskola nívója, főleg a didaktikai és gyakorlati kiképzés területén. Ezt a vádat a polgári iskolai tanárok nevében visszautasítják. [26]

Huszti József kiemeli többször idézett Országos Felsőoktatási Kongresszusi beszédében, hogy a tanárképzés új rendje kedvező eredményeket hozott, mivel fokozta a szakmai felkészültséget, anélkül, hogy a hivatástudatot és a gyakorlati készséget csökkentette volna. Ugyanezen a kongresszuson azonban a főiskola tanára, Somogyi József hozzászólása szerint a főiskolai hallgatóknak sok nehézséget jelent az, hogy egyidejűleg három helyen kell munkát végezni: az egyetemen, főiskolán és a gyakorló iskolában. Ennek következtében az egyetemi oktatás tulajdonképpen csak formálissá válik.

A főiskolai hallgatók sok irányú elfoglaltságából következő túlterhelésre Somogyin kívül többen is rámutattak. Helytelennek találták azt, hogy a többlet-munkát végző főiskolai hallgatók csak mint rendkívüli hallgatók szerepelhetnek az egye-

temen; az egyetemi hallgatóknak lényegesen kevesebb követelményt kell teljesíteniök.

A kooperáció hibái miatt egyre többen követelik az egységes tanárképzés — vagyis a polgári iskolai tanárképzésnek teljesen az egyetemen történő — megoldását. 1940-ben már a Tanáregyesület is ezt az álláspontot foglalja el, jóllehet láttuk, hogy 1928-ban s az azt követő években a kooperáció mellett foglalt állást. A tanáregyesület felhívása alapján a polgári iskolai tanárság 98%-a az egységes tanárképzés mellett foglalt állást.

A kooperációt ellenzők érvei 1931-től új szemponttal bővültek: a főiskola Szegedről történő elhelyezésének, pontosabban Budapestre való visszahelyezésének követelésével.

A gondolat felvetődése érthető: ha Szegeden, a szegedi egyetemen nem oldják meg kielégítő módon a képzést, akkor a főiskolát költöztessék vissza Budapestre, s ott valósítsák meg az egységes képzést. Ezt az érvet valószínűleg fenyegetésnek is szánták, abban bízva, hogy ezzel elérik azt, amit hosszú évek vitáival nem tudtak kiharcolni. Azonban sem a visszahelyezést, sem az egységes képzést nem tudták megoldani.

Nem véletlenül 1931-től követelik a főiskola visszahelyezését. 1931 augusztusában Klebelsberg a kormány lemondásával távozni kényszerül. Így elérkezettnek látják az időt arra, hogy fellépjenek az egykori miniszter intézkedése ellen. Klebelsbergnek nyíltan szemére vetik, hogy a főiskolát azért helyezte Szegedre, hogy a várost és az egyetemet segítse. Több érvel bizonyítják, hogy a főiskola nem megfelelő helyen van. Pl.: annak ellenére, hogy Szeged nagyarányúan fejlődött, a főiskola mégis egy kevésbé megfelelő épületet kapott; Szeged nem alkalmas azért sem, mert határváros; ha az országban valamely intézményből csak egy van, annak a fővárosban van a helye; Budapest az ország minden részéből könnyebben megközelíthető, mint Szeged, s a főiskola hallgatóit az egész országból kapja, lévén egyetlen polgári iskolai tanárképző főiskola. Budapest azért is megfelelőbb lenne, mivel a tanárképzés tartalma egyre inkább a gyakorlati irány felé halad, s ennek kielégítésére Budapesten ott van a műszaki és gazdaságtudományi egyetem, zeneakadémia, képzőművészeti főiskola.

Az objektív érvek mögött szubjektív okok is meghúzódtak. Ezt már az is elárulja, hogy a visszahelyezést először a főiskola tanárai közül vetik fel egyesek. Az első, aki hangot ad elégedetlenségének Greguss Pál, a főiskola tanára. 1932. február 6-án Budapesten tartott előadásában, [27] nehezményezi azt, hogy a főiskola Szegedre helyezéséről még most sem jelent meg miniszteri rendelet, s jóllehet már 4 év óta működik Szegeden, még nem adták ki a szervezeti szabályzatot. A kooperációs rendszer sem a főiskola hallgatóságának, sem tanártestületének nem megfelelő, elérkezett az idő, hogy ezen változtassanak. Követelését a főiskolai hallgatók összetételének alakulásával, a tanulmányi munka tartalmának elemzésével támasztja alá. A hallgatók összetételének statisztikai adatai alapján megállapítja, hogy a hallgatóság évről évre nemcsak számbeli, de nívóbeli csökkenést is mutat. Figyelmeztet arra, hogy régen a főiskola hallgatói a tanítóképzők legkiválóbb hallgatói közül kerültek ki, most az egyetemi kooperáció révén a gyenge középiskolai tanulók mentsvára lett. A kooperáció ellen szól az is, hogy a főiskola tantárgyai közül a legfontosabbakat (lélektan, logika, etika, neveléstan, neveléstörténet, iskolaszerveztan, filozófiatörténet) nem hallgatják a tanárjelöltek az egyetemen. A kooperáció ellen szól a hallgatók anyagi helyzete is. Míg az egyetemi hallgató felévenként 40 pengőt fizet, addig a főiskolai hallgatók költségei 50—91 pengőbe kerülnek, s ebben még nincsenek benne a főiskolai és egyetemi laboratóriumi díjak. A főiskolai hallgató tehát anyagi szempontból is hátrányos helyzetben van az egyetemi hallgatóval szemben. Buda-

pesten nem volt tandíj, Szegeden azt is bevezették, s így a főiskolai diploma többé kerül, mint az egyetemi. A kooperáció miatt nincs jól megszervezve a gyakorlati kiképzés sem. A jelöltek csak a III. évfolyamon kezdenek tanítani, s mivel sokan vannak, azt is csak kevés óraszámban tehetik, s nem is minden szaktárgyukból.

Végso következtetésként megállapítja, hogy a képzést az egyetemtól függetlenül, önálló főiskolán kell végezni, mivel a főiskola célja elsősorban az, hogy jó tanárokat neveljen, nem pedig, hogy tudósokat képezzen.

Greguss nem mondja ki nyíltan, hogy a főiskolát Budapestre helyezték vissza. Szeged ellen azonban a következő érveket hozza fel: Szeged nem alkalmas tanárképzésre azért, mert fekvése nem megfelelő. Nincsenek múzeumai, tudományos intézetei, állat- és növénykertje. Sok olyan hallgató van — mondja Greguss —, akik csak átutaztak Budapesten, de annak kultúrintézményeit sohasem látták. Mivel nincs a kirándulásra pénz „igen találó reánk az a kifejezés, hogy teljesen begubóztunk Szegedre.” [28] Ez pedig a jövő tanárnemzedéke szempontjából feltétlenül káros. Hátrányt jelent Szeged azért is, mert Budapesten sok hallgató tudott mellékkereset-hez jutni, a szegedi egyetem konkurenciája miatt ettől elesnek. Végso argumentumként azt is megemlíti, hogy négy évvel azelőtt — vagyis 1928-ban — az egyetemi tanárok túlnyomó többsége ellenezte a kooperációt s ebben a kérdésben most is megoszlanak a vélemények.

Greguss előadása nagy felháborodást s élénk vitát váltott ki. Bonyolította a helyzetet az, hogy a főiskola tanárai közül néhányan a minisztériumhoz küldött felterjesztésükben kérték a főiskola visszahelyezését Budapestre, s hogy az egyetem-
től való elszakadást elősegítsék, a négy éves főiskola három évre való leszállítását. Különösen ennek követelése váltott ki nagy felháborodást a főiskola tanárai ellen. Túlzó követeléseikkel szemben javasolták, hogy a kooperációt szélesítsék ki és a főiskolai jelölt minden főtárgyát hallgassa az egyetemen, a pedagógia kivételével, mivel ez speciális polgári iskolai célokat szolgál.

Elmérgesítette a helyzetet az 1932. május 5—7-én megtartott szegedi bölcsész-kongresszuson elhangzó előadás, melyet az egyik főiskolai hallgató mondott el. Az ott elhangzó beszéd alapján a kongresszus határozatot fogadott el az egyetem-
től elválasztott s Budapesten megszervezett főiskolai képzésről. Ez az esemény országos felháborodást váltott ki. Elsősorban a Tanáregyesület elnöksége szállt szembe e törekvésekkel úgy, hogy a főiskola tanárai levélben kérik az elnökséget az őket ért sértő cikkek, megnyilatkozások visszavonására. Galamb Sándor pedig — a főiskola igazgatója — kijelenti, hogy a minisztériumba küldött felterjesztés csak az egyik tanár javaslata volt, melyet a tanári testület tárgyalási alapul fogadott el. Ugyanakkor megszólalt a szegedi sajtó is, amely addig nem sokat foglalkozott a főiskolai oktatás kérdéseivel. Három szegedi újság: a Szegedi Napló május 10-i, a Délmagyarország május 11-i és a Szegedi Új Nemzedék május 12-i számaiban megjelent tudósítások rendkívül hevesen szállnak síkra a főiskola Szegeden maradása mellett. Huszti is nyilatkozik s kijelenti: „A mozgalmat nem lehet komolynak beállítani, az csak egy elszigetelt csoportnak lehet egyéni törekvése.” [29] Mindhárom újságcikk azt húzza alá, hogy a Budapestre való visszakerülést azok a tanárok szorgalmazzák, akik még most sem költöztek le Szegedre, s így egyéni érdekek állnak a háttérben. A Délmagyarország arról tud, hogy a mozgalom Budapestről indult ki, s része a Szeged elsorvasztására irányuló programnak. Az újságok felhívják a figyelmet arra, hogy meg kell védeni az ország második legnagyobb városának érdekét, amely város százezreket költött a főiskolára, s melynek ittmaradására az egész város berendezkedett. A visszahelyezés ésszerűtlensége mellett említi meg a Délmagyarország azt is, hogy Buda-

pesten a tanárképzés egy millió aranykoronába került, míg Szegeden nem többé, mint 200 000 pengőbe, tehát lényegesen olcsóbb a kooperációs tanárképzés.

A nyilatkozásra felkért főiskolai hallgatók azt hangoztatják, hogy a főiskolai ifjúság törekvése nem a város ellen irányul. Azonban pl. a Dunántúlról nem szívesen jönnek Szegedre tanulni a hallgatók, mivel az utazási költségek kétszeres tanulmányi díjjal érnek fel.

A szegedi sajtó azzal is érvel a visszaköltöztetés ellen, hogy amint a Szegedre költözés tetemes kiadással járt, most is felesleges kiadást jelentene az intézet Budapestre helyezése.

Az 1932 tavaszán fellángolt vita után egy évig látszólagos csend következett. 1933 tavaszán azonban újra nyílt vitára került sor.

A Szegedi Hírlap 1933. április 24-i száma ad arról hírt, hogy a főiskola tájékán ismét baj van, mivel a Pestre irányuló törekvések újra jelentkeznek. A cikk szerzője tud arról, hogy a főiskola tanári kara ezzel a kérelemmel többször is felkereste a minisztert, sőt az egyik képviselő útján memorandumban kérték, hogy a tanárképzést Budapestre vigye, s ott egyesítse a Testnevelési Főiskolával és a gyógypedagógiai tanárképzéssel.

A Délmagyarország 1933. április 25-i számában azt olvashatjuk, hogy a polgármester egy hozzáintézett interpellációra válaszolva annak a véleményének adott kifejezést, hogy csupán egy-két professzor szeretne Budapestre menni. Elmondja a polgármester azt is, hogy a város közgyűlése már foglalkozott ezzel az üggyel s levélben kérte a kormányt, hogy azokat a tanárokat, akik nem akarnak Szegeden dolgozni, helyezze vissza budapesti középiskolákhoz. A Tanáregyesület elnöksége is arra hívja fel a minisztert, hogy határozott intézkedéssel vessen véget „annak az állapotnak, hogy a főiskola tanárainak többsége állandóan harcban áll a főiskola igazgatójával s Szeged város polgárságával.” [30]

A határozott fellépés eredményre vezetett. A főiskola új igazgatója, Littke Aurél, az 1932/33. tanévet záró beszédében — 1933. június 11-én — határozottan az eddigi képzési rendszer mellett foglal állást. Kijelenti, semmi áldozattól sem riad vissza annak eléréseért, hogy helyre állítsa a főiskola és a polgári iskolai tanárság közt régen meglevő jóviszonyt, s ezért minden más érdeknek el kell némulnia. A négy éves, egyetemmel összekapcsolt képzésben látja a tanárképzés fejlődésének igazi betetőzését, ettől várja a polgári iskolai tanárság társadalmi súlyának növekedését is. [31]

A várossal való viszony megjavulására mutat az, hogy az újonnan megszervezett mezőgazdaságtani kiegészítő szakkör számára Szeged ingyenesen területet adott át.

Littke Aurél 1933-as tanévzáró beszéde elmérgesedett vita végére tett pontot — igaz, csak átmenetileg. A Tanáregyesület „meghatottan állapítja meg”, hogy törekvései azonosak a főiskoláéval. Három évvel később, a Tanáregyesület lesz a vezetője annak, hogy a kooperáció helyett az egyetemi képzésre térjenek át, s a főiskola költözzön el Szegedről. 1936-tól azonban — amikor a kooperáció körül újra élénk viták indulnak meg, s tartanak 1943-ig — a főiskola tanársága nem mutat hajlandóságot az elköltözésre. Tanári kara kicserélődött s az intézet „szegedivé” változott, amely őrizve ugyan a nagymúltú előd több évtizedes tanárképző hagyományait, egyre kevésbé próbálta visszaforgatni a történelem kerekét, s 10—15 év alatt lassan kialakítva szegedi hagyományait, igyekezett lépést tartani a fejlődéssel.

A fejlődésnek erről a tendenciájáról számol be 1934. november 4-én megtartott előadásában Huszti József is. [32] Nézete szerint a tudományos képzés kielégítő eredményt mutat. A tanulmányi munka legnagyobb hibáját, a túlterhelést, az 1933/34-

es tanévben az oktatott anyag és az óraszám csökkentésével próbálták megszüntetni s ezzel lehetővé tenni, hogy a hallgatók elmélyülten, öntevékenyen végezhesék munkájukat. Így az egyetemi tanulmányokra a hallgatóknak több idejük jutott. Problémaként veti fel itt is a doktori cím megszerzését. E téren is óvatosságra, lassú előrehaladásra int s ezt mondja: „Csak olyan megoldás felel meg az egyetem szellemének, amelyet nem a főiskola, még kevésbé a felügyeleti hatóság, hanem az egyetemen maguk az egyetemi professzorok kezdeményeznek.” [33] Azt hiszem, ezek a mondatok nagyon világosan tanúskodnak arról a szemléletmódról, ahogyan az egyetem a főiskolát kezelte, s melyet Kovács János — túlzóan ugyan — már 1928 decemberében a zsellér és úr viszonyaként jellemezett.

A helyzet stabilitását jelentette a korábban már ismertetett s 1935-ben kiadott Szervezeti Szabályzat, amely rögzítette a meglevő állapotokat. E szabályzat alapján mondja el Huszti 1936-ban az Országos Felsőoktatási Kongresszuson a korábbi évek beszédeivel megegyező okfejtését a képzési rendszer helyességéről.

Ezt a nyugalmat zavarja meg a Tanáregyesület kezdeményezése 1936 végén: a minisztériumba küldött felterjesztésükben — melyet a szegedi főiskola igazgatótanácsa is jóváhagyott — azt kérik, hogy a polgári iskolai tanári oklevelet a magasabb főiskolai és egyetemi tanulmányok alapján, — ha nem is teljesen, de pl. a nyugdíjjogosultság és szolgálati idő megállapításánál — tekintsék egyenlő értékűnek az egyetemi végzettséggel. E felterjesztés elegendő volt ahhoz, hogy csaknem 10 éven át újra vitatni kezdjék a kooperáció helyességét s azt, hogy jó helyen van-e a főiskola Szegeden?

A képviselőházban 1938. március 11-én ismét Petrovác Gyula foglalkozik a tanárképzéssel, s az egyetemen folyó képzés mellett foglal állást. 1941-ben olyan javaslat is elhangzik, hogy a szegedi főiskolát vigyék vissza Budapestre, s mind az öt egyetemi városban állítsanak fel főiskolát, s így Szeged is kapjon új tanárképzőt. [34]

Az 1936-tól 1943-ig tartó vita — mint már utaltam rá — lényege az volt, hogy a főiskolát végzettek megkapják mindazokat a jogokat, melyek az egyetemet végzeteket megilletik. Így: számukra is a 35 éves szolgálati idő életbeléptetését, rendes tanári kinevezésüket a IX. fizetési osztályba stb. mert ezektől várták anyagi, és társadalmi megbecsülésüket. Törekvésük azonban nem járt sikerrel.

Nem lenne teljes az egyetem és főiskola kapcsolatának tárgyalása, ha befejezésül nem térnék ki a kapcsolat néhány kérdésére.

Az első problémát az egyetem — még nem tárgyalt — kezdeményezése veti fel. 1942. január 2-án az egyetem matematika-természettudományi karának e célra életrehívott bizottsága megküldi a főiskolának Greguss Pál — akkor már egyetemi tanár — javaslata alapján kidolgozott elképzelését. E javaslat lényege: a főiskolai hallgatóknak az egyetemi tanulmányi rendbe való intenzívebb bekapcsolása, vagyis az, amiért hosszú évtizedeken át folyt az eredménytelen harc. A bizottság azzal indokolja törekvését, hogy az 1941/42-es tanévben csak 80—80 hallgató iratkozott be az egyetemre s így van olyan évfolyam és szakcsoport, ahol csak egy hallgató akad. A javaslat így folytatja: „Egy ilyen szegény ország, mint Magyarország, nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy számos egyetemi intézménye, felszerelése csupán egy-két ember tudományos kiképzését szolgálja.” A bizottság utal arra, hogy a főiskolai hallgatók száma a 600-at is meghaladja. Tekintettel arra, hogy a főiskolai hallgatók az egyetemen is tanulnak, emiatt két helyen kell tandíjat és egyéb díjakat fizetniük s ezt a drágább oklevelet mégsem ismerik el az egyetemi végzettséggel egyenrangúnak. A javaslat kidolgozói tehát keresik a módot arra, hogy a főiskolai hallgatók az egyetemi munkába intenzívebben bekapcsolódhassanak s végre meg-

nyílják a lehetőség a tudományban való alaposabb kiképzésükre. Javasolják tehát, hogy

1. a főiskolai hallgatók főtárgyukat *csak* az egyetemen hallgassák,
2. a főtárgyakból *csak* egyetemi tanárok vizsgáztassanak,
3. a vizsgálat eredményét az oklevélben külön tüntessék fel.

A főiskola tanári kara 1942. március 26-án készíti el és vitatja meg választát. Öntudatosan s a javaslatban meglevő ellentmondások feltárásával s főleg a javaslattevő 10 évvel korábbi — még mint főiskolai tanári — állásfoglalásának párhuzamba állításával utasítják vissza a tervet. Megállapítják: „A főiskolát a javaslat pusztán korrepetáló intézetté, afféle jogi szemináriummá fokozná le, ahol a tanárok csupán azokkal foglalkozhatnak, kiket szaktárgyuk kevésbé érdekel, míg a legnagyobb érdeklődést mutató legkiválóbb tanítványaikat teljesen át kellene engedniök az egyetemnek. Ez a főiskolai tanárok anyagi megrövidítését is magával hozná. Akadna-e majd a jövőben valamirevaló tanár, ki ilyen főiskolára pályáznék, ahol tanár és tanítvány részéről csak unott, kedvetlen korrepetálás folyik a nem kedveit tárgyakból? Ez a főiskola halálát jelentené.”

Az egyetem törekvése tehát a főiskolai tanárok állásfoglalása miatt nem valósulhatott meg.

A dolgozatomban eddig tárgyalt tények, események alapján nem szabad azt a következtetést levonni, hogy az egyetem és főiskola között rossz viszony volt. Az ellentétek elvi, szemléletben gyökerező okai voltak. Ez persze kihatott az egyetemi és főiskolai hallgatók közötti megkülönböztetésre, a szerzett diplomák különböző társadalmi megbecsülésére, de az egyetemi hallgató öntudatával szemben kialakult a főiskolai öntudat is, főleg az Apponyi Kollégiumi hallgatók között, akik — sok szempontból jogosan — az egyetemi hallgatók fölött érezték és tudták magukat. A két intézmény közötti társadalmi értékbeli megkülönböztetés azonban nem befolyásolta kedvezőtlenül az egyetemi és főiskolai tanárok munkáját. A két intézmény tanárai közötti kapcsolat kölcsönös volt s ez több formában is megnyilvánult. Az egyetem tanárai a kooperáción kívül is tartottak a főiskolán előadásokat — sokszor helyettesítve a be nem töltött főiskolai tanári állásokat. Ugyanakkor a főiskolai tanárok is — megszerezve egyetemi magántanári minősítésüket — az egyetemi hallgatóknak is adtak elő. Több főiskolai tanárból lett egyetemi tanár, mint pl. Budó Ágoston, Greguss Pál, Szőkefalvi Nagy Béla stb. Az egyetemi magántanári címet a legtöbb főiskolai tanár megszerezte.

Az egyetem és főiskola tanárai között személyes kapcsolatok is kialakultak. Ezt bizonyítják a főiskola irattárában megtalálható levélváltások, egykori fényképek.

A főiskola hallgatói közül is többen kerültek az egyetemre gyakornoknak közvetlenül a főiskola elvégzése után. Ez adta az ötletet a tanári karnak arra, hogy ezt a lehetőséget a főiskolán is megteremtse.

Végigtekintve a főiskola történetének itt tárgyalt fejezetét, egyet kell értenünk a főiskola 1944-ben kiadott évkönyvében írt megállapítással: „A főiskola az áthelyezéssel járó viszontagságok és megrázkódtatások ellenére itt Szegeden új életre kelt, nem várt fejlődésnek és virágzásnak indult.” [35] A körülötte kialakult viták minden bizonnyal hozzájárultak ahhoz, hogy a csaknem két évtized alatt (1928-tól 1945-ig) a főiskola Szeged kulturális életének valóban szerves részévé vált.

JEGYZETEK

- [1] Idézi HUSZTI JÓZSEF, Gróf Klebelsberg Kunó életműve. Budapest, 1942. 231.
- [2] Klebelsberg Kunó beszéde az országgyűlés képviselőházának 1927. március 9-i ülésén. Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny 1926/27. 418.
- [3] A Főiskola Évkönyve az 1942/43. tanévről. Szeged, 1944. 32.
- [4] Új intézménnyel bővül a szegedi bölcsészeti fakultás. Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny 1926/27. 79.
- [5] KLEBELSBERG KUNÓ, A polgári iskoláról — a polgári iskolai tanárságnak. Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny 1927/28. 267.
- [6] Uo. 268.
- [7] Uo. 278. 1.
- [8] MITROVICS GYULA, Polgári iskolai tanárképzés és az egyetem. Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny 1926/27. 211.
- [9] NÉGYESI LÁSZLÓ, Polgári iskolai tanárképzés. Uo. 290.
- [10] WESZELY ÖDÖN, A polgári iskolai tanárképzés. Uo. 295.
- [11] Klebelsberg Kunó i. h.
- [12] HUSZTI i. m. 233.
- [13] HUSZTI JÓZSEF, Polgári iskolai és tanítóképző intézeti tanárképzés. Magyar Felsőoktatás 1937. 84.
- [14] HUSZTI, Klebelsberg 233.
- [15] Délmagyarország 1928. okt. 21.
- [16] HUSZTI Klebelsberg 232.
- [17] A Főiskola Évkönyve az 1942/43. tanévről. Szeged, 1944. 41.
- [18] Az állami polgári iskolai tanárképzés szervezete. Szeged, 1935. 3.
- [19] Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny. 1928/29. 200.
- [20] Uo. 204.
- [21] Uo. 242.
- [22] Uo. 245.
- [23] KOVÁCS JÁNOS, „Bőviből merítés”. Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny, 1929/30. 147.
- [24] Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny. 1933/34. 241.
- [25] Mesterházi Jenő, Tanítóképző-intézeti tanárképzés. Magyar Tanítóképző, 1933. március.
- [26] Figyelő: A polgári iskolai tanárképzés. Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny, 1932/33. 305.
- [27] GREGUSS PÁL, Főiskolánk hallgatósága és a mostani egyetemi kooperáció. Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny. 1931/32. 203; 246.
- [28] Uo. 209.
- [29] Délmagyarország 1932. máj. 11.
- [30] Figyelő: Tanárképző Főiskolánk bajai. Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny 1932/33. 324.
- [31] LITTKÉ AURÉL, Tanévzáró beszéd. Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny 1932/33. 361.
- [32] HUSZTI JÓZSEF, A polgári iskolai tanárképzés problémái. Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny 1934/35. 102.
- [33] Uo. 104.
- [34] DEÁK GYULA, A Szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola sorsa. Orsz. Polg. Isk. Tanáregyesületi Közlöny 1941/42. 109.
- [35] A Főiskola Évkönyve az 1942/43. tanévről. Szeged, 1944. 43.

СЕГЕД И ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ

Ш. Березки

В публикуемой части работы автор рассматривает вопрос о том, почему в 1928 году перевели Педагогический Институт, работавший в Буде с 1873 года, в Сегед? При анализе причин он раскрывает теоретические и практические вопросы подготовки учителей, дискуссии о перевозе, причины выбора именно Сегеда, новый устав института, который тесно связывает работу института с Сегедским Университетом, и в конце включение Института в жизнь города Сегед.

SZEGED UND DIE HOCHSCHULE

von S. Bereczki

Im vorliegenden Abschnitt seiner Abhandlung untersucht der Verfasser, warum das seit 1873 in Buda tätige Lehrerseminar für Bürgerschulen in 1928 nach Szeged verlegt wurde. Im Laufe der Beweggründe werden prinzipielle und praktische Fragen der Lehrerbildung dargelegt, die um die Verlegung entstandene Debatte, die Begründung der für Szeged gefällten Entscheidung, das neue, die Arbeit des Institutes in enge Verbindung mit der Szegeder Universität bringende Statut der Hochschule behandelt und die Eingliederung des Institutes in das Leben der Stadt Szeged beschrieben.